

УДК 316.334.3:321.02:316.46:35

В. Дубінська

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Здійснено аналіз деяких підходів до вивчення соціально-політичних комунікацій у процесі реалізації політичного лідерства в державному управлінні. Розглянуто розуміння лідерства як системи політичних інформаційно-комунікативних зв'язків і відносин. Означено деякі особливості політичного лідерства в інформаційну епоху.

Ключові слова: політичне лідерство, соціально-політичні комунікації, інформаційне суспільство, управлінська діяльність.

У процесі руху до інформаційного суспільства відбувається істотне розширення розуміння політичного лідерства, і на міжособистісному рівні, і особливо на міждержавному рівні. Феномен політичного лідерства проявляється у сукупності стійких і динамічних інституційних та позаінституційних структурно-морфологічних і процедурних методів, способів, засобів, ресурсів, механізмів забезпечення політичного домінування владного суб'єкта у політичному (національному, регіональному, міжнародному) процесі, що формуються у результаті політичної взаємодії учасників (суб'єктів і акторів) політичного процесу в континуумі їх політичної боротьби за владу, що по суті своїй ілюструє комунікативну природу політичного лідерства. Всі ці процеси протікають у сфері соціально-політичних комунікацій. У практичній площині це проявляється в актуальності використання нових комунікативних стратегій, інструментів соціально-політичних комунікацій для реалізації політичного лідерства, що і актуалізує наше дослідження для науки державного управління.

Серед актуальних досліджень сфери соціально-політичних комунікацій у процесі реалізації політичного лідерства в державному управлінні доцільно виокремити праці таких вчених, як В. Гошовської, Ю. Ковбасюка, Л. Пашко [1], Д. Іманбердієва [2], Е. Афоніна, Т. Новаченко [3] та ін.

Завдання статті – виокремити деякі підходи до визначення ролі соціально-політичних комунікацій у процесі реалізації політичного лідерства в державному управлінні.

Політичне лідерство – це вміння вести за собою, даючи переконливий і надихаючий приклад діяльності. У цьому сенсі лідерство ґрунтується на комунікації, на залученні. Те, що лідерство ґрунтується на комунікації, підтверджують і наукові теорії кінця ХХ ст. Найяскравіше це проявилось у Н. Лумана [4], який запропонував власний теоретико-методологічний підхід до влади та її взаємозв'язкам із лідерством і висунув гіпотезу, відповідно до якої соціальні системи утворюються винятково завдяки комунікаціям. Вчений вважає, що існує якась доповнююча звичайну мову інстанція, а саме код генералізованих символів. Згідно з Н. Луманом, не тільки влада, але й лідерство є символічно генералізованим засобом комунікації. У цьому випадку політичне лідерство потрібно неодмінно розглядати як інформаційно-комунікативний феномен, виявляти його зв'язок із наявністю специфічного, нехай і не настільки очевидного порівняно з

економічною чи військовою міццю, ресурсу підвищення привабливості образу лідера та ефективності його дій в культурно-інформаційній галузі [5].

Зазначений вище підхід, вказує на інший рівень політичного лідерства що проявляється у інституціоналізації феномена політичного лідерства. Тому нам доцільно звернутися до визначення терміну “інститут політичного лідерства” (лат. institutum – установа, й англ. leader – ведучий, керівник, провідник) – відносно стійкі типи і форми суспільно-політичних практик, що опосередковують організацію суспільного життя, забезпечують сталість зв’язків та відносин у межах політичної організації суспільства; є одним із різновидів соціального лідерства, пов’язаних із управлінням та суспільними процесами [6].

Відповідно до вищезазначених трактувань поняття політичного лідерства тісно переплітається з політичним устроєм суспільства, та часто стосується держав, груп, компаній, та ін. суб’єктів політичної сфери суспільства. Тому виникає необхідність розглянути вищий рівень політичного лідерства – державний, що в сучасному світі дещо розмито. В умовах постіндустріального суспільства лідерські позиції держави на міжнародному рівні перестали вичерпуватися сильною владою, що заснована на військовій, економічній і технологічній потужності, залежатиме тільки від таких компонентів, як просторово-територіальні характеристики, чисельність населення, надра, ландшафт і клімат. Політичне лідерство держави стало багато в чому визначатися його здатністю доводити до широких кіл світової громадськості об’єктивні і точні відомості про свої позиції з основних міжнародних проблем, здійснювати ефективні комунікації з іншими державами, поширювати привабливу культуру і колективні цінності, формувати за кордоном позитивне сприйняття країни. Тобто воно стало визначатися м’яким (soft) або, як ще говорять, гнучким типом влади, пов’язаним із розповсюдженням і роллю інформаційних потоків, із зростанням самого обсягу інформації.

Гнучку владу можна розглядати як можливість отримати щось через залучення, говорить Дж. Най. Він стверджує: Політичні лідери давно зрозуміли, що влада виникає з залучення людей. Гнучка влада – то основа, становий хребет повсякденної демократичної політики. Здатність встановлювати преференції має тенденцію асоціюватися з такими нематеріальними ресурсами, як привабливість особистості, культура, політичні цінності і інститути, і з політикою, яка сприймається як легітимна або має моральний авторитет. Якщо якийсь лідер являє собою цінності, яким хочуть слідувати інші, йому буде легше здійснювати своє лідерство [7].

На сьогодні інформаційна міць стає одним із головних показників геополітичної могутності держави. У майбутньому геополітичний вигляд світу буде визначати переділ зон впливу в інформаційній сфері, найбільшу роль відіграватимуть держави або міждержавні об’єднання, що мають значний потенціал у галузі інформаційних технологій. Використовуючи відрив у розвитку, вони будуть нав’язувати іншим учасникам світових процесів роль забезпечення промислових і аграрних регіонів. В аспекті нових характеристик, набутих владою і лідерством в сучасному світі, розглянемо різноманітні форми і засоби організації культурно-інформаційних процесів, що впливають на досягнення політичного лідерства держави. М. Кастельс вважає, що в умовах інформаційного суспільства генерування, обробка та передача інформації стають фундаментальним джерелом влади і що суспільство як таке організовано навколо процесів людської діяльності, структурованих і історично детермінованих у відносинах влади. Влада є те відношення між людськими суб’єктами, яке на основі виробництва і людського

досвіду нав'язує волю одних суб'єктів іншим шляхом потенційного або фактичного застосування насильства, фізичного або символічного [8].

Вчений робить висновок про те, що в умовах нової геометрії влади політика, здійснювана за допомогою маніпулювання символами в засобах масової інформації, добре поєднується з постійно мінливим світом владних відносин. Влада стає вписаною на фундаментальному рівні в культурні коди, за допомогою яких люди та інститути представляють життя і приймають рішення, включаючи політичні рішення.

Битви за владу в інформаційну епоху ведуться головним чином у засобах масової інформації і з їх допомогою, але ЗМІ не є держателями влади. Влада – як можливість впливати – міститься в мережах інформаційного обміну та маніпуляції символами. Культура як джерело влади і влада як джерело капіталу лежать в основі нової соціальної ієрархії інформаційної епохи.

Шляхи влади та лідерства розкриті і в книзі Е. Тоффлера “Метаморфози влади” [9], в якій йдеться про те, що природа влади істотно змінюється і в неї стає все активніше включаються гнучкі культурно-інформаційні структури. Нові умови різко посилюють потребу в комунікації, а підстави легітимності починають вироблятися за допомогою інших, ніж раніше, засобів. Метаморфози влади тягнуть за собою і метаморфози лідерства, на якому б рівні його не розглядали. Однією з концептуальних позицій автора, які перегукуються з ідеями Н. Лумана, є твердження Е. Тоффлера про те, що сучасна влада вже не ґрунтується на насильстві, а найдемократичнішим джерелом влади є знання. Високоякісна влада передбачає насамперед ефективність – досягнення мети з мінімальними джерелами влади, якими є знання. Знання можуть змусити іншу сторону полюбити вашу послідовність операцій, зазначає Е. Тоффлер, і навіть переконати людину, що він сам придумав цю послідовність. Знання можуть бути застосовані для переконання, винагороди, покарання. Суть метаморфоз, уточнює Е. Тоффлер, не тільки в тому, що влада переходить від групи до групи, а у фундаментальній переміні стосовно насильства, багатства і знання, які служать еліті для управління і контролю. Більшість прогнозів щодо глобального панування не тільки опирається на занадто спрощені вихідні посилки, але і невірно трактує поняття могутність, стверджує Е. Тоффлер. Мислитель вважає, що не можна трактувати поняття могутність тільки з точки зору багатства і військового потенціалу, необхідно також враховувати вплив ідеології, релігії та культури, які набувають набагато більш важливого значення ніж коли б то не було. Більше того, продовжує Е. Тоффлер, у питанні про могутність йдеться не тільки про те, як багато, але й про те, наскільки добре, – і якість могутності може бути не менш важливою, ніж його кількість, а могутність нації має бути пов'язана з її власними цілями, а не тільки з цілями спільноти, та пов'язана з могутністю інших націй. І те, що могло б відповідати вимогам однієї мети, що відбиває одну систему цінностей, може абсолютно не відповідати вимогам іншої [10].

Таким чином, згідно з логікою М. Кастельса і Е. Тоффлера, щоб змінити поведінку міжнародних акторів, потрібні не тільки сила, примус, а вплив, здатність переконувати. Вони на сьогодні становлять невід'ємний компонент вагомості міжнародного актора, що дозволяє нав'язувати свою волю іншим. Інформаційний простір у сучасному світі все більше стає сферою конкуренції світових держав і найважливішим інструментом впливу на світову громадську думку і формування привабливого вигляду країни. У новій ситуації у зовнішньополітичній сфері перемагає тільки та держава, яка виявляється краще підготовленою до дій в культурно-інформаційній сфері.

До області обміну інформацією між державами можна віднести такі форми, як спілкування перших осіб, прямі контакти держав та їх представників, спілкування через міжнародні організації, переговори як самостійну взаємодію міжнародних акторів. Для здійснення повноцінної взаємодії державні органи розвивають свої комунікації на основі інституційного обміну документами. Для розвитку комунікацій створюються спеціальні інформаційні служби. Лідируючі позиції держави на міжнародній арені багато в чому залежать від ефективності такого роду комунікацій. Проте урядові комунікації – це лише невелика частка комунікацій. Самі по собі вони не можуть визначити силу гнучкості влади. В умовах розвитку інформаційного суспільства посилюється значимість довгострокових взаємин у гуманітарній сфері, зростає роль таких інститутів, як системи освіти і масової інформації, спеціалізованих інститутів просування інформації за кордоном, а також обмінів, грантів, конференцій, доступу до ЗМІ, розширення культурних контактів як засобу боротьби з негативними уявленнями про країну. За цього вагому роль, з боку продукування влади, має як класична культура, так і поп-культура, яка створює свої власні цінності. Для вирішення найважливіших зовнішньополітичних завдань необхідна гармонізація всього спектру відносин у розвитку багатопланового діалогу країн, як на офіційному рівні, так і на рівні національних громадських думок. Незважаючи на значимість всіх потоків інформації, головна роль належить засобам масової інформації та комунікації. Переважно через них поширюється культура як джерело гнучкої влади, що є найважливішою складовою сучасного лідерства держави у світі. Ніяка офіційна зовнішня політика нічого не дасть, якщо мас-медіа будуть її спотворювати або замовчувати. Тільки через них можна зробити інформацію доступною для розуміння простої людини в будь-якій країні. За цього не можна ігнорувати Інтернет, оскільки він, хоча і не є загальнодоступним засобом у багатьох країнах, здатний об'єднати найбільш соціально активні і близькі до еліт верстви населення різних країн. Технічні досягнення ХХ ст. надали якісно нові можливості засобам масової інформації та комунікації. Найближчим часом вони перетворяться на потужний інструмент інформаційної експансії. Очікується поява нових технологій інформаційно-психологічного впливу, “прорив” в області поширення інформації завдяки розширення всесвітніх мереж кабельного та супутникового мовлення. Роль мас-медіа в суспільстві, вступає в інформаційну стадію, пов’язану з якісними перетвореннями у змісті інформаційних потоків, із новими тенденціями, що характеризують роль і статус інформації в політичному житті. Необхідно зазначити про безпрецедентність змін, яка настала з епохою тотального взаємозв’язку різних засобів масової інформації та комунікації, їх небувала різноманітність, зростання доступності для споживача. Значно збільшився обсяг циркулюючої інформації, відбуваються фундаментальні зміни процесу збору інформації, системи її передачі. Відбувається розвиток мультимедіа, інтегруючих письмові, усні, аудіовізуальні способи комунікації, що принципово змінює сам її характер. Якщо країна володіє інформаційною міццю, то це дозволяє вносити значні корективи у стратегії зовнішньої політики, оскільки мас-медіа дозволяють впливати на громадську думку, що своєю чергою, призведе до соціально-політичних змін у країнах, які є об’єктами впливу. У міжнародній політиці засоби масової інформації та комунікаційні системи загалом перетворюються у провідний чинник досягнення зовнішньополітичних цілей і світового впливу, стаючи реальними інструментами політичного лідерства держави на міжнародній арені.

Політична комунікація описує характер взаємодії учасників у континуумі політичного процесу (тобто розкриває особливості наявної тієї чи іншої моделі

політичного лідерства), у рамках якого формується конкретний політичний режим. Сутність політичного режиму визначається за допомогою інституційних (у рамках формальних правил і процедур) та не інституційних (неформальних альтернативних методів, способів і шляхів) особливостей політичної комунікації між суб'єктами та акторами політичного процесу. Аналіз особливостей політичного процесу в умовах політичної та соціально-економічної трансформації дозволяє говорити про посилення ролі: по-перше, комунікативних засобів (що належать до сфери політичної комунікації і забезпечують методи, способи і механізми політичного спілкування та обміну інформацією між учасниками політичного процесу), які цілісно розкривають комунікативний потенціал суб'єктів і акторів політичного процесу у веденні ефективного політичного діалогу, досягнення консенсусу у вирішенні багатьох проблем, що виникають у процесі їх політичної комунікації; по-друге, комунікаційних засобів (що представляють собою технологічні інституційні та процедурні способи, засоби, механізми аналізу, синтезу і обміну інформацією, а також інформаційні ланцюжки, технологічні канали та центри – інфраструктуру політичної комунікації), які дозволяють забезпечувати процес політичних відносин суб'єктів і акторів політичного процесу, технологічно наповнюючи його континуум, реальним політичним змістом [11].

Політичні відносини здійснюють особливості політичної взаємодії учасників політичного процесу, і, залежно від характеру цих відносин, здатні набувати вертикальну або горизонтальну структуру (яка визначає сутність політичного режиму). Структура політичних відносин якісно характеризує політичний режим і динаміку його змін, може бути виявлена за допомогою моделей політичної комунікації (що представляють собою сукупність комунікативних та комунікаційних засобів), які складаються між учасниками політичного процесу. Рівень задіяності структур політичної комунікативності, з одного боку, розкривають особливості політичного режиму, а з іншого – формують специфічні умови сприяння (інституювання) зародження та функціонування феномену політичного лідерства. Учасники (суб'єкти і актори) політичного процесу активно використовують політичні дискурси для артикуляції своїх політичних цілей, дій, програм, стратегій, фактичним матеріалом, який: а) якісно характеризує їх політичне кредо, описує їх політичний статус і перспективи в умовах (конкурентної або неконкурентною) політичного середовища; б) використовує для агрегації певних політичних інтересів, службовців стимулом політичної мобілізації послідовників, їх груп і об'єднань для спільних політичних дій; в) розглядає специфіку політичних відносин між учасниками та описує комунікативний потенціал моделей політичного лідерства, що формуються у процесі політичної боротьби за владу; г) складає зміст їхньої політичної діяльності, заповнює технологічні інформаційні ланцюжки і канали, живить механізми політичної комунікації між ними [12].

Аналіз політичного процесу передбачає, таким чином, поліфакторні дослідження специфіки процесу політичної комунікації, що ведеться його учасниками. Кількість учасників політичного процесу, наявність сукупних прямих і альтернативних способів політичної комунікації між ними багато в чому визначають структурно-морфологічні та процедурні особливості моделей політичного лідерства і відповідні їм політичні режими. За цього, доцільно враховувати, що в умовах демократичного транзиту (переходу) політичний режим припускає залучення максимальної кількості учасників до політичного діалогу в національному політичному процесі. Це також сприяє збільшенню числа каналів зв'язку між ними і зростанню інформаційних потоків, що

вимагають адекватної та ефективної переробки та засвоєння під час демократичної (конкурентної) політичної боротьби. У сучасному світі саме масова політична комунікація забезпечує трансляцію інформації між політичною і соціальною системами [13].

В умовах недемократичного політичного режиму кількість учасників політичного процесу обмежена, політична конкуренція між ними зведена до мінімуму. Політичний процес жорстко детермінований і являє собою лише політичну гру, що ведеться між основними учасниками – суб'єктами політичного процесу. Із метою забезпечення свого політичного домінування вони прагнуть перекрити всі можливі канали зв'язку між альтернативними політичними групами, нівелюючи можливості політичної мобілізації опозиційних політичних сил, здатних скласти реальну політичну конкуренцію в боротьбі за владу.

Висновки

1. Вивчення соціально-політичних комунікацій у процесі реалізації політичного лідерства в державному управлінні в умовах становлення інформаційного суспільства та зростаючої інтенсивності прогресу інформаційних технологій (інструментів) актуалізується та є перспективним напрямком аналізу комунікативного змісту політичних процесів, як ще ніколи до цього.

2. За умов, коли відбувається переміщення акцентів у взаємодії акторів і підвищення в їх суперництві ролі привабливості цінностей, позитивного іміджу, для лідерства на політичній арені принципове значення набувають компоненти “нової” могутності, які належать до сфери культури та інформаційно-комунікативних технологій.

3. У сучасну епоху формування інформаційного суспільства одним із найважливіших теоретичних ракурсів розгляду лідерства стає лідерство як система політичних комунікативних взаємозв'язків і відносин, що відображають здатність і можливість суб'єкта впливати на прийняття рішень у політико-управлінській сфері. Практичні ж підходи пов'язані з тим, що актори, які претендують на роль лідера, на сьогодні більшою мірою, ніж раніше, повинні враховувати реалії інформаційної епохи і відповідно до них будувати нові комунікативні стратегії, використовувати для просування свого впливу інструменти м'якої інформаційно-комунікативної влади.

Все вищесказане свідчить про необхідність вироблення поліфакторного аналітичного підходу у вивченні владних суб'єктів політичного процесу, які активно використовують комунікативні та комунікаційні засоби в політичній боротьбі за владу, що є безпосередніми атрибутами моделей політичного лідерства в сучасну інформаційну епоху.

Література

1. Гошовська В. А. Керівництво та лідерство в системі державної служби [Текст] : навч.-метод. посіб / В. А. Гошовська, Ю. В. Ковбасюк, Л. А. Пашко. — К. : НАДУ, 2011. — С. 144.
2. Иманбердиев Д. Ч. Профессиональное образование кадров – основа развития государственной службы / Д. Ч. Иманбердиев // *Управлінське лідерство* [Текст] : кол. моногр. / Д. Ч. Иманбердиев [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Толкованова. — Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. — С. 515.
3. *Енциклопедія державного управління* [Текст] : у 8 т. Т. 8 : Публічне врядування / наук.-ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] / Національна

академія державного управління при Президентіві України; наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), та ін.]. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. — С. 244.

4. Луман Н. Общество как социальная система [Текст] / [пер. с нем. А. Антоновский]. — М. : Логос, 2004. — С. 232.

5. Там же. — С. 9.

6. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. Т. 8... — С. 244.

7. Най Дж. С. Гибкая власть: как добиться успеха в мировой политике [Текст] / Най Дж. С. — Новосибирск ; М. : Фонд социо-прогностических исследований “Тренды”, 2006. — С. 31.

8. Кагель М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кагель ; [пер. с англ. ; под науч. ред. О. И. Шкаратана]. — М. : Гос. ун-т. Высш. шк. Экономики, 2000. — С. 37.

9. Тоффлер Э. Метаморфозы власти [Текст] / Э. Тоффлер ; [пер. с англ.]. — М. : М ООО “Издательство АСТ”, 2003. — С. 669.

10. Там же. — С. 552.

11. Косенко Д. В. Рационализация политической власти демократических обществ в теории коммуникативного действия Ю. Хабермаса / Д. В. Косенко // Социально-гуманитарные знания [Текст]. — 2013. — Вып. 6. — С. 232.

12. Habermas J. The theory of communicative action / J. Habermas // Reason and the rationalization of society [Text]. — Boston : Beacon Press, 1984. — P. 465.

13. Косенко Д. В. Концепція раціональності як платформа для суспільно-політичних інновацій / Д. В. Косенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Текст]. — Вип. 117. — К. : ВПЦ “Київський університет”, 2014. — С. 33. — (Серія: Філософія. Політологія).

V. Dubinska

IMPORTANCE OF SOCIAL AND POLITICAL COMMUNICATION IN THE PROCESS OF POLITICAL LEADERSHIP REALIZATION IN PUBLIC ADMINISTRATION

Some approaches to the study of social and political communication in the process of political leadership realization in public administration are analysed. The understanding of leadership as a system of political information and communication ties and relationships is considered. Certain features of political leadership in the information age are defined.

Key words: political leadership, social and political communication, information society, management activity.